

Картинки згодом додадуться

Принципи правопису та орфограма

Навіщо писати за правилами П’ять принципів, які пояснюють кожну літеру, зокрема в слові бджола.

ЗАГАДКА

Чому звучить однаково, а пишемо по-різному

1

гора, гір; села, сіл
чергування

2

просьба, молотьба, нігті, дьогтю **морфема**

3

напам’ять і на пам’ять
значення

Що саме підказує, яку літеру обрати в кожному випадку?

Усі приклади взято з матеріалу § 25.

Орфографія, орфограма, орфографічне правило

Орфографія

Правила передачі звуків на письмі, меж слів, великої літери й переносу.

Орфограма

Правильне написання, яке доводиться вибирати з кількох можливих.

Орфографічне правило

Припис, який застосовують до орфограми за її відмінними ознаками.

Що охоплює українська орфографія

Звуковий склад 1

Способи передачі звуків літерами

приклад

казка і кузька

Разом, окремо, через дефіс 2

Злиті, роздільні й дефісні написання

приклад

будь-що, віч-на-віч, із-за

Велика літера 3

Власні назви та їхні ознаки

приклад

Різдво, Кобзар, Львів, Президент України

Перенесення 4

Поділ слова на частини з рядка в рядок

приклад

хо-джу, од-но-скла-до-ве

Знайди орфограму і назви принцип

1. Випишіть зі списку вісім слів, зокрема пан’європейський, майоліка, сміються, шістнадцять, безчестя, книжці.
2. Підкресліть у кожному слові орфограму.
3. Визначте, за яким принципом вона написана.
4. Поясніть значення слів майоліка й обротька.

ПІДКАЗКА

Апостроф у слові пан’європейський належить до небуквених орфограм.

Фонетичний і морфологічний принципи

Ознака	Фонетичний	Морфологічний
Головна настанова	пишемо так, як чуємо	пишемо однаково всі морфеми
Префікс з-(с-)	с- перед к, п, т, ф, х (сказати, спитати, стерти, сфотографувати, схиляти)	з- перед іншими глухими (зсадити, зцілити)
Інші приклади	капусняк, рілля, навмання, Аристотель, авіатор	весна, степи, просьба, молотьба
Що перевіряємо	звучання слова	будову слова

> У кожного принципу своя ділянка, і плутати їх не можна.

Буквені й небуквені орфограми

усі орфограми = буквені + небуквені

Не кожна орфограма пов’язана з вибором літери.

Що перевіряємо на письмі	Буквені	Небуквені
вибір потрібної літери	так	ні
наявність чи відсутність літери	так	ні
уживання апострофа	ні	так
перенос частин слова	ні	так
написання разом, окремо і через дефіс	ні	так

> Буквені орфограми показують пари ряска і разка (намиста), облич і обличчя. Небуквені орфограми ілюструють пів’яблука, В’ячеслав, миш’як.

Історичний, або традиційний принцип

Дві фонеми в одній букві

ягода, в’юнок, єдиний, солов’ї

Одна фонема у двох буквах

бджола, дзвоник

Написання без перевірки

леміш, левада, келих, лиман

Продовж класифікацію орфограм

1. Доповніть прикладами рядок про велику літеру.
2. Доповніть прикладами рядок про написання слів разом, окремо та через дефіс.
3. Доберіть по два приклади з власного досвіду письма.
4. Звіртеся з «Українським правописом».

ОРІЄНТИР

У матеріалі вже є Різдво, Кобзар, Львів, Президент України та східнослов'янський, українсько-англійський, темно-синій.

Фонологічний принцип як основний

Звуки

пишемо, як чуємо

історичні чергування

спрощення в групах приголосних

дають підставу для вибору літери

позначаємо

звук і літера

максимально повна відповідність

читаємо

Літери

сполуки нк і ньк, лк і льк, ск і ськ, зк і зьк

материнка і яблунька

галка і Галька

фіксують звучання на письмі

Смисловий принцип, коли значення вирішує

Лексичне значення
професія чи прізвище, предмет чи власна назва, прислівник чи іменник з прийменником

→

Вибір написання
велика чи мала літера, разом чи окремо

→

швець і Швець
однакове звучання, різний смисл

Так само розрізняємо проте і про те, апельсин і назву магазину «Апельсин».

напам'ять
прислівник

на пам'ять
іменник з прийменником

Звідки взялося слово орфографія

грец. orthos

правильний

грец. grapho

пишу

orthographia

правопис, сукупність правил письма

сучасне тлумачення

історично сформована, уніфікована система правил

у підручнику

Н. Тоцька уточнює поняття орфограми, Н. Групас описує орфографічне правило

> Термін прийшов із грецької, а зміст визначили сучасні мовознавці.

Де смисловий принцип змінює написання

1. Спишіть три речення вправи 180.
2. Підкресліть слова, які за смисловим принципом можуть писатися інакше.
3. Складіть із цими словами власні речення в іншому значенні.
4. Поясніть, що змінилося в написанні й чому.

ПІДКАЗКА

Порівняйте за те і зате, згори і з гори.

Ненормативно й нормативно, типові помилки

Випадок	Ненормативно	Нормативно
глухий приголосний перед дзвінким	прозьба	просьба, бо є просити
префікс з-(с-) перед к, п, т, ф, х	зпитати, зтерти	спитати, стерти
прислівник зі значенням «назубок»	на пам’ять	напам’ять
сполучник зі значенням «однак»	про те	проте

> Причини різні, а наслідок один, орфограму треба впізнати й пояснити.

Перевір себе

Який принцип дає змогу написати слово просьба з літерою с?

А морфологічний	**Б** фонетичний	**В** історичний	**Г** смисловий

Перевір себе

Яка пара слів розрізняється саме за смисловим принципом?

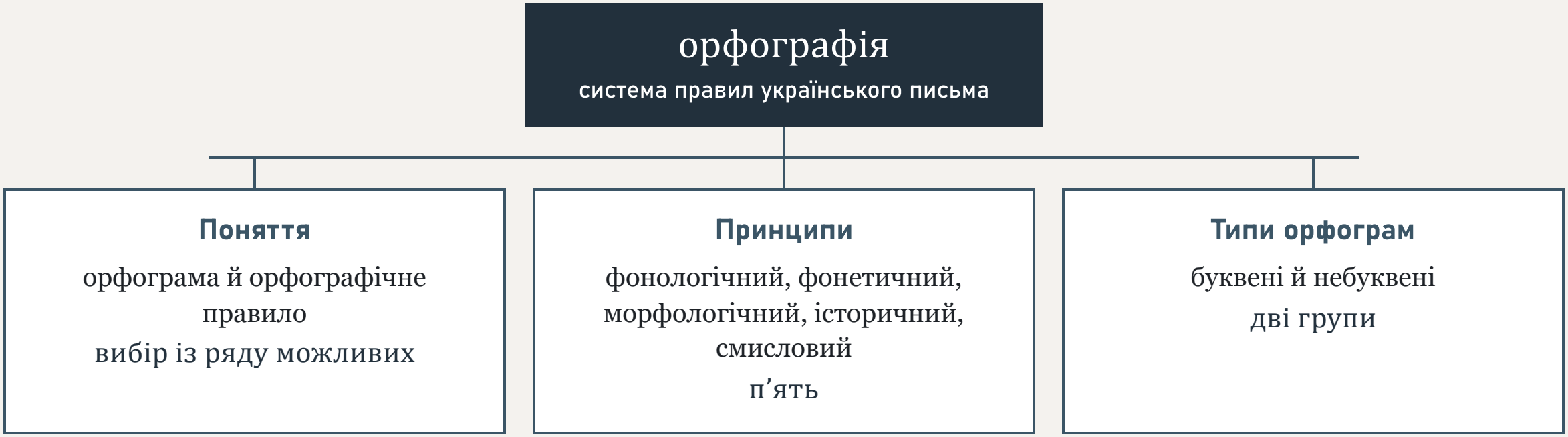
А швець і Швець

Б гора і гір

В пізно і чесний

Г весна і степи

Що ми взяли з § 25

Кожне написання можна пояснити через принцип, і саме цього вчить § 25.

Домашнє завдання

- Виконайте вправу 182: спишіть текст, урахувавши чергування у-в, і-й.
- Запишіть виділені слова фонетичною транскрипцією.
- Поміркуйте над висловом В. Стуса про освіту у вправі 181.
- Повторіть принципи за § 25.